

DOI 10.14232/belv.2020.1.7

<https://doi.org/10.14232/belv.2020.1.7>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Gyönki Viktória (2020): Múltépítés és propaganda – Keménykezű Harald bizánci harcai és az izlandiakkal való viszonya a sagairodalomban. *Belvedere Meridionale* 32. évf. 1. sz. 5–26. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Haraldr harðráði, vagy III. (Keménykezű) Harald norvég király¹ (1046–1066) alakja számos forrásban ránk maradt. Jelen tanulmány az óészaki, Izlandon keletkezett források elemzésére vállalkozik, kiemelve, hogy egy valós történelmi személy tettei milyen formában hagyományozódtak ránk. Harald élete és uralkodása az úgynevezett viking kor időszakára esik. Ekkor zajlott a különböző skandináv országokból a telepések, kereskedők, harcosok kirajzása. A korszak kezdete Lindisfarne kolostorának feldúlásához köthető (793), végét pedig Keménykezű Harald halálával határozzák meg (1066). A skandinávok különböző hadi vállalkozások mellett kereskedelmi tevékenységet folytattak, és többnyire ez utóbbi volt jellemző a kelet felé terjeszkedőkre is.² A kereskedelmi tevékenység bővülése a későbbiekben konfliktusokhoz vezetett, így a kereskedelmi központokat fegyverrel kellett megvédeni. Ilyen, fokozatosan várossá bővülő központ volt *Hólmgarðr* (Novgorod), amelyet a 862-ben Rurik és testvérei virágoztattak fel. A skandinávok jelenléte nem csak a Rusz területén, hanem Bizáncban is fellelhető. Belőlük verbuválódott a varég gárda, amelynek Keménykezű Harald is tagja volt, még mielőtt Norvégia trónjára került volna. Tanulmányomban Harald életének első felét mutatom be trónra kerüléséig, mellőzve dániai harcait és angliai hadjáratát. Norvég királyként töltött idejét nem bel- és külpolitikája, hanem elsősorban a középkori izlandi nemzetségi sagákban való szerepe alapján mutatom be.

A FORRÁSOK:

A középkori norvég királyok életével, tetteivel kapcsolatban az úgynevezett királyságakat (*Konungasögur*) érdemes vizsgálni, de gyakran előfordulnak az izlandi nemzetségi sagákban

¹ Mivel a magyar szakirodalomban a norvég királyok gyakran szerepelnek átírásban, jelen tanulmányban is ezt a formát alkalmazom (pl. Haraldr helyett Harald, Óláfr helyett Olaf stb.), más esetekben az óészaki formát közlöm. Ezeknél az esetéknél az alábbi, a magyar ABC-ben elő nem forduló karakterek kiejtése a következők: a gyakran előforduló þ, ð, illetve ð, Ð karakterek ma már csak az izlandi nyelvben élnek, ezek a zöngétlen [θ] és zöngés [ð] angol „th” megfelelői. Egyéb karakterek kiejtése: ø, ø = ö, æ = áj.

² A skandinávok, és elsősorban a svédek jelenléte a mai Oroszország területén azt eredményezte, hogy az északi források *Svíþjóð hinn mikla*, vagy *Svíþjóð kalda* néven hivatkoztak a területre (Nagy-Svédország, illetve Hideg Svédország) BLÖNDAL 1978. 1.

(*Íslendingasögur*) is.³ Habár Izland 870 körüli benépesítésétől 1262-ig független volt a norvég királyságtól, volt kapcsolat a két ország között, amelynek egyik eleme a kultúra. Az Izlandra érkező telepesek nagyrésze norvég származású volt, ahogy erről a *Landnámabók* (A honfoglalás könyve) tanúskodik.⁴ A két ország lakói közös nyelvet, az óészakit beszélték, ezért az első pár évszázadban az izlandiak által írt sagák eljuthattak a norvégokhoz is. A királyságák írói sok esetben izlandiak voltak, mint ahogy a királyokról fennmaradt versek nagy részének szerzői is. Sok izlandi fordult meg a norvég királyok, jarlok udvaraiban, ahol vagyont és rangot kívántak szerezni. Ilyen volt például Snorri Sturluson, akinek nevéhez a *Heimskringla* összeállítását kötik.⁵

Az izlandiak első történeti jellegű forrása az *Íslendingabók* (Az izlandiak könyve), amelyet Ari Þorgilsson írt az 1125 körül, majd 1133 körül egy másik változatot. A mű a legrégebbi izlandi nyelvű történeti munka.⁶ Az *Íslendingabók* első változatában Ari írt a királyok életéről (*konunga ævi*), de ez a változat elveszett.⁷ A második változatban (amelyből a modern, kritikai kiadás készült) helyet kapnak a norvég királyok, de csak röviden.⁸ Habár Ari műve jogosan nevezhető történeti igényűnek, szerkezete töredezett, és inkább fontos események gyűjteménye, semmint folyamatos történelmi áttekintés. Hiányos a norvég királyokról alkotott vélemény, vagy részletesebb leírás.⁹ A nemzeti sagákat csak a 13. századtól kezdték lejegyezni. Az úgynevezett saga-kor, amikor ezen történetek eseményei zajlottak, 950-1050-re tehető, tehát nem kortárs források. A ránk maradt kéziratok eredeti változatai lehetnek írottak, de valószínűbb, hogy szóbeli hagyományként éltek az izlandiak körében.¹⁰ Az izlandi nemzeti sagák különböző emberekről különböző történeteket beszélnek el – átfedésekkel persze gyakran találkozhatunk. Ezzel szemben a királyságák egymáshoz nagyon hasonlóak, önálló életrajzai a norvég uralkodóknak, akiknek leginkább az volt fontos, hogy legitimizációjuk

³ A „saga” szó a *segja* (elmondani, elmesélni) igéből ered. A saga-műfajon belül több alcsoportot különíthetünk el, általában téma szerint. A már említett királyságakon és nemzeti sagákon kívül vannak püspökságak (*biskupa sögur*), lovagságak (*riðdarsögur*), legendás sagák (*fornaldarsögur*), szentek sagái (*heilagra manna sögur*), és a kortárs, vagyis a Sturlunga időszakról szóló saga (*Sturlunga saga*). A nemzeti sagák általában Izlandra telepedett családokról, személyekről szólnak, akár több generáció történetét is bemutatva. A rövidebb, epizód jellegű írásokat *þættur* (tsz. *þættir*) néven ismerjük. A sagák szereplői nagyrészt valóban élő személyek voltak, ám az vitatható, hogy eseményeket valósan örökítették meg. A sagák borjúbőrből készült lapokból álló kéziratokban maradtak fenn napjainkig. ÓLASSON 1998. 17–18.

⁴ Lásd: a teljes *Landnámabók*, *Íslendingabók*, BENEDIKUSSON 1984. 31–397, illetve a norvégok kirajzásának okáról az *Íslendingabók* idevágó részét. *Íslendingabók*, *Landnámabók*, 1984. 4–6. A *Landnámabók* az izlandi honfoglalók jegyzéke: tartalmazza a különböző személyek, családok letelepedési helyét, származását, rövid életrajzi leírásokkal tarkítva.

⁵ Snorri Sturluson 1179-ben született művelt és gazdag törzsfő, törvénytmondó volt. Több alkalommal megfordult norvég királyi és nemesi udvarokban. A gyermek IV. Hákon trónra kerülése után Skúli jarl támogatta, valószínűleg abban a reményben, hogy a hatalma teljében lévő főúr lesz a következő király. Ám Hákon végül megölette Skúlit, és 1241-ben Snorrit is, aki ellenezte, hogy Izland norvég fennhatóság alá kerüljön. Snorri nevéhez kötik a a terjedelmes királysága gyűjtemény, a *Heimskringla* megírását, ám az írott források alapján a történetek összegyűjtésében vett részt. Egyes kutatók szerint Snorri a szerzője az *Egils saga Skallagrímssonarnak*, amely elég kritikusan fogalmaz Vérescsatabárdos Erik norvég királyról és annak anyjáról. Bővebben lásd: GYÖNKI 2018. 6–7, 9–11.

⁶ GHOSH 2011. 4. Ari Þorgilsson, vagy Ari hinn fróði (Ari a bölcs) izlandi pap, az egyik legkorábbi történetíró, 1067/8 és 1148 között élt. Haukadalurben, Izland egyik kulturális központjában tanult, és ismerkedett meg a latin nyelvű történetírással. Mestere Teitur Ísleifsson, az első izlandi püspök, Ísleifur Gizurason fia volt, akitől értesülései nagy részét szerezte. Ari műve tehát krónika, és nem saga-típusú elbeszélés. BENEDIKUSSON 1972. 178.

⁷ GHOSH 2011. 4–5.

⁸ BENEDIKUSSON 1984, XVIII. 4-6. illetve Olaf Tryggvason térítéséről, uo. 14–18.

⁹ LONG 2017. 52, 56.

¹⁰ Lásd például a sagák szóbeli hagyományáról SIGURDSSON 2004. A sagák felépítéséről ÓLASSON 1998.

érdekében visszavezessék származásukat I. (Széphajú) Harald királyig (872–931).¹¹ Egy példa éppen Keménykezű Haraldhoz köthető, annál a résznél, mikor közös uralma kezdődött I. (Jó) Magnus királlyal (1035–1047). A *Fagrskinna* leírása szerint az esemény 120 évvel Széphajú Harald halála után történt. Azóta minden norvég trónra került uralkodó az ő leszármazottja volt, még a dán és svéd királyok is, oldalágról. Keménykezű Harald pedig az utána következő norvég királyok őse lett.¹²

A királyságak lejegyzése a 12. századig vezethető vissza. Valószínű, hogy a ma ismert kéziratoknak voltak előzményeik – így keletkezhetett a *Fagrskinna* (1220 körüli), amely a töredékesen megmaradt *Ágrip af Nóregskonungasögumra* (1190 körüli), Oddr Snorrason latin nyelvű *Óláfs saga Tryggvason* című művére (Olaf Tryggvason sagája, 12. századi), Sæmundr Sigfússon, illetve Ari Þorgilsson királyokról szóló szövegeire épített. Oddr munkája csak egy 1200 körül keletkezett óizlandi fordításban maradt meg. Sæmundr mára már elveszett munkája latin, míg Ari óizlandi nyelvű volt. Sæmundr 10 király életét összefoglaló műve nem maradt fenn, de forrásként szolgált Jón Loptssonnak is, aki a *Nóregs konunga tal* (A norvég királyok jegyzéke) című költemény szerzője. Utóbbi szöveg a 14. századra datált *Flateyrbók* kéziratban maradt fenn, de előbb, körülbelül 1190 körül keletkezett. Minden bizonnyal a *Fagrskinna* forrásaként is tekinthetünk rá.¹³ További két latin nyelvű művet is meg kell említeni: egyik az 1150–1200 környékén íródott *Historia Norwegie* című mű, szerzője ismeretlen. Földrajzi leíráson kívül Orkney jarljinak és a norvég királyok jegyzékét tartalmazza. A másik a Theodorus Monachus által írt *Historia de Antiquitate regum Norwagiensum*, amely 1180 körül keletkezett. Széphajú Haraldtól kezdve I. Sigurd (1103–1130), a keresztes hadjáratokban részt vevő király idejéig tart műve.¹⁴

A 13. században is keletkeztek királyságak. Három olyan gyűjtemény maradt fenn, amely óizlandi nyelven íródott. Talán a legismertebb a *Heimskringla*, amelynek összeállítását Snorri Sturluson nevéhez kötik. Ez a munka is korábbi művekre épül: Snorri Arira, mint az első izlandi nyelven író történészre hivatkozott.¹⁵ Ráadásul valószínű, hogy a hivatkozás az *Íslendingabók* első változatára vonatkozik, tehát annak még léteznie kellett a 13. század első felében.¹⁶ Mivel a *Heimskringla* keletkezését 1220–1230 környékére teszik (tehát miután Snorri visszatért Norvégiából), a pár évvel korábbra datált *Fagrskinna* is forrásként szolgálhatott. A két krónika közötti hasonlóság egyébként csak akkor elképzelhető, ha íróik azonos forrásokat használtak, mint például az előbb említett *Ágrip* vagy a *Morkinskinna*. Közös bennük, hogy sok szkaldikus költsézetet tartalmaznak, bár nem egyenlő mennyiségben.¹⁷ A *Morkinskinna* írója vagy írói ismeretlenek, keletkezését 1220 környékére teszik. A fennmaradt kéziratokból készült kiadások fele Keménykezű Harald életének leírását tartalmazza. A leírást több alkalommal rövidebb történetek törlik meg, amelyeknek pár esetben egy izlandi származású szereplő van a középpontban. Ezeket a rövid szövegeket *pátturnek* (tsz. þættir) nevezik, és önálló történetként is megállják a

¹¹ ANDERSSON 1985. 197.

¹² JÓNSSON 1902–1903. 243–244.

¹³ FINLEY 2004. 3; GHOSH 2011. 7.

¹⁴ GHOSH 2011, 7.

¹⁵ *Heimskringla* I. 2002, 5.

¹⁶ GHOSH 2011, 5.

¹⁷ FINLEY 2004. 17, 20.

helyüket. Szerepeltetésük a *Morkinskinna*ban azért érdekes, mert úgy tűnik, hogy a szerző hozzáállása változó Harald cselekedetihez, nem idealizálja, és rossz tulajdonságairól is szót ejt.¹⁸

A fenti összefoglalás a felhasználható forráscsoportokról rávilágít egy problémára: a korai norvég királyok életéről nincsenek kortárs források, csak olyanok, amelyek a 12-13. század folyamán keletkeztek. Még az elveszett Sæmundr-féle latin írás sem keletkezhetett korábban, mint a 12. század. Ráadásul az egyéb, más országokban keletkezett források száma is csekély, a norvég királyok esetében pedig kevésbé részletes és alapos. A kortárs források hiánya általános probléma a skandináv népek körében, de kivételt képez Saxo Grammaticus *Gesta Danorum* című műve. A tény, hogy a királyságak szerzői többnyire izlandiak, szintén aggodalomra adhat okot, ugyanakkor fontos, hogy megvoltak a norvég kapcsolatok, ahogy arról már esett szó Snorri Sturluson esetében.¹⁹ Ugyanígy nem kortárs szövegek az izlandi nemzeti sagák sem, és így azok a részek sem, amelyek a királyokról szólnak.

Az *Ágrip*nak csak egy kézírata maradt fenn (AM 325 II 4to), amelyet a 13. század első felére datálnak.²⁰ Az *Ágrip* csak röviden tér ki arra, merre járt Harald Szent Olaf halála után, mikor visszatért, hogy elfoglalja a trónt: „Harald, Szent Olaf fivére hazatért keletről egy kereskedőhajón.”²¹ Más királysaga-gyűjtemények, a *Heimskringla*, a *Morkinskinna* és a *Fagrskinna* azonban már tartalmazza Harald szolgálatát a varég gárdában, amelyet keretbe foglal a Bölcs Jaroszláv király udvarában töltött idő. A *Heimskringla* még forrásra is hivatkozik: Harald kíséretében volt Hellgafell goðijának, Snorriak a fia, Halldór.²² Azonban a királyságak – hasonlóan a nemzeti sagákhoz – csak jóval később, a 13. századtól lettek lejegyezve, így ezek sem kortárs források. A Harald bizánci szolgálatáról szóló szövegeket erős kritikával kell kezelni, annak ellenére, hogy nem csak óészaki, hanem más nyelveken is maradt fenn forrás. Azonban, ahogy azt majd látni fogjuk, Harald bizánci szolgálata sok olyan elemet tartalmaz, amely más forrásokban is megtalálható.

A NORVÉG KIRÁLYSÁG KIALAKULÁSA:

Mielőtt Keménykezü Harald személyéről beszélünk, a norvég királyság kialakulását és az első királyok tevékenységét is érdemes áttekinteni, hiszen ezek a körülmények adták a hátteret Harald későbbi uralkodásához, és annak a képnek a kialakulásához, ahogy az a forrásokban fennmaradt.

¹⁸ Erre az eltérésre több magyarázat született. Gustav Indrebø szerint a rövid epizódokat később illesztették be, és egy másik szerző tollából valók, ez magyarázza, hogy az egyik pozitívan, a másik negatívan állt a király személyéhez. Theodore Andersson szerint a szerző folyamatosan kritikus Haralddal, és nem olyan élesek a váltások, mint Indrebø tartja. Szerinte általában jellemző a Morkinskinnára a király- és norvég-ellenes tónus. Ármann Jakobsson pedig a szerző által kínált árnyalt képet hangsúlyozza. Szerinte Harald egyéniségére kívánta ráirányítani a figyelmet, jó és rossz tulajdonságainak bemutatásával. ANDERSSON 1994. 103; JAKOBSSON 2000. 72, 73, 86. Lásd még: INDREBØ 1928. 173–180.

¹⁹ GHOSH 2011. 1-2, 6.

²⁰ Maga a kézirat izlandi nyelven íródott, amely nem meglepő ebben a korban Izlandon. Matthew James Driscoll részletes elemzése alapján elmondható, hogy a kéziratot két ismeretlen krónikás írta. A fennmaradt szöveg a legendás Halfdán svarti (Fekete Halfdán) halálától (kb. 860) Ingi krókyggr (Púpos Ingi, 1136-1161) király 1136-os trónra lépéséig tart. Gustav Indrebø vagy Konrad Maurer kutatásai szerint azonban a szöveg Halfdán trónra lépésétől Sverrir király 1177-es trónra lépéséig tartott, hasonlóan a *Heimskringlá*hoz és a *Fagrskinná*hoz. *Ágrip* 2008, ix-xi., illetve INDREBØ 1922. 18–65, és MURER 1867.

²¹ „...þá sœkir Haraldr bróðir ens helga Ólafs, heim ór Garði um Austrvegr á kaupskipi.” *Ágrip* 2008. 52. Az Austrvegr kifejezés a keletet, pontosabban a Baltikumot vagy a Ruszt is jelentheti.

²² *Heimskringla* III. 2002. 79.

A norvég királyság egyesítése Széphajú vagy Loncsoshajú Harald király (872–931) nevéhez köthető. Egyesítésre való törekvések korábban is voltak, de Harald volt az, aki a legtöbb helyi kiskirályt legyőzte, többek között a Hafrsfjordi csatában (kb. 872). Halála után a királyság gyarapítása megtorpant, és a növekvő dán befolyás egyre jobban érezte hatását.²³ Harald ifjabb fia, Jóságos Hákon Adalsteinnföstri (934–961) megalapította a parasztságra épülő *leidangr*-t, hogy megvédje királyságát fivérének, Vérescsatabárdos Eriknek (931–933) a fiaitól. Azonban 961-ben csatát veszített Fitjarnál, és visszavonulás közben belehalt sebeibe. A kereszténység bevezetése nem volt sikeres Hákon részéről, bár annyi bizonyos, hogy a vallást megtúrték már uralkodása előtt is.²⁴ Vérescsatabárdos Erik fiainak sem sikerült hosszan megtartani a hatalmat. Az új uralkodó, Szürkebundás Harald (961–976) ugyan megölette Sigurd jarlt, Jóságos Hákon támogatóját, de nem tudott ellenállni az országra támadó dánoknak. I. (Kékfogú) Harald (911–986) dán király hadait Sigurd jarl fia, Hákon hívta be, és győzelmük után a dán uralom alá került déli területek jarlja lett.²⁵

A hatalomátvétellel lezárult Széphajú Harald dinasztijájának uralma. Harald olyan jelentős alakja lett már ekkor a norvég történelemnek, hogy a későbbi királyok igényt tartottak arra, hogy felmenőjüként jelöljék. Kitalált származásuk alapja az volt, hogy Haraldnak számos törvénytelen gyermeke született, különböző rangú nőktől. I. Olaf Tryggvason (995–1000) Tryggv Olafsson fia és Széphajú Harald unokája volt a hagyomány szerint.²⁶ II. Olaf Haraldsson (1015–1028), a később szentté avatott királyt, egyenesen Széphajú Harald fiaként írják le a költők, holott apja Harald grenski, Grenland kevéssé jelentékeny királya volt. Keménykezű Harald pedig Széphajú Haraldnak egy számi lánnyal való szerelmi kalandjának gyümölcse volna – ez a történet azonban merő kitaláció. Valójában nem sokat tudunk Széphajú Harald egyéb leszármazottairól, és Keménykezű Harald felmenőiről sem, leszámítva szüleit.²⁷ Harald 1015 körül született Sigurðr Sýr és Ásta Guðbrandsdóttir harmadik fiaként. Ásta első házasságából született Olaf Haraldsson. Sigurðr egyike volt Upland gazdag urainak, egy helyi király Ringerikében.²⁸ Harald gyermekkoráról nem tudunk semmit, de mindössze 15 évesen már bátyja oldalán harcolt Stiklistaðirnál. Figyelemre méltó, hogy a történetírásban Haraldot kétszeresen is legitimnek kívánták megjeleníteni, mint királyt: Széphajú Harald leszármazottjaként, és Olaf Haraldsson féltestvéreként.²⁹ Az Angolszász Krónikában Keménykezű Haraldot illetik „Széphajú” jelzővel,³⁰ ám a történetírás Ari Þorgilsson verzióját fogadja el, miszerint két külön királyról van szó a 9. és a 11. századból. Természetesen Keménykezű Harald Széphajú Harald leszármazottjaként szerepel az Ari-féle királylistában, hasonlóan I. és II. Olafhoz.³¹

²³ BAGGE 2014. 31; SIGURÐSSON 2011. 64; KRAG 2003. 186.

²⁴ SIGURÐSSON 2011. 65; KRAG 2003. 189.

²⁵ SIGURÐSSON 2011. 66; KRAG 2003. 190.

²⁶ SIGURÐSSON 2011. 66.

²⁷ KRAG 2003. 191.

²⁸ *Morkinskinna* I. 2011. 82.

²⁹ FINLEY 2015. 82.

³⁰ *Vikingek az Angolszász Krónikában* 1997. 55.

³¹ JAKOBSSON 2016. 147, 177; illetve BENEDIKTSSON 1984. 14, 19.

Jóságos Hákon keresztény volt, és megtagadta, hogy a régi isteneknek áldozzon.³² Olaf Tryggvason volt az első térítő király, de sikeressége vitatható. Nagy befolyást gyakorolt Izland keresztény hitre való térésére, bár az eredményt már nem élhette meg.³³ Olaf a Svolderi csatában esett el, miután ambiciózusan arra készült, hogy kiterjessze hatalmát a Balti-tenger felé.³⁴ Olaf Haraldsson azonban már komolyabb sikereket ért el. Rouenben keresztelkedett meg, majd miután megszerezte a hatalmat a dánoktól Norvégia felett, az ország jelentős részét megtérítette. Sikerét annak is köszönhette, hogy II. (Nagy) Knut dán király (1018–1035) ebben az időben Angliában harcolt. Megkezdődött az egyház megszervezése és egyházi törvényeket vezettek be.³⁵ Olaf Tryggvason és Olaf Haraldsson esetében a saga-irodalom kiemeli azok harciasságát, viking életmódját, és térítő voltát. Toposzokat alkalmaztak hagiográfiai és történeti szempontból, felépítve a harcos, illetve a szent király alakját.

Olaf Haraldsson 1025-ben támadást intézett Dánia ellen, a svéd királlyal, Qnund Jakobbal (1022–1050) szövetségben. II. (Nagy) Knut azonban Angliából visszatérve vereséget mért ellenségeire. Olaf sógorához, Bölcs Jaroszláv (1019–1054) Kijev-Novgorodi herceghez menekült. Norvégia felett ezután Hákon Eiriksson jarl, a korábban említett Sigurd jarl dédunokája uralkodott, mint dán helytartó, de 1029-ben odaveszett a tengeren. Olaf érkezettnek látta az időt a visszatérésre. Törekvésében korábbi szövetségese, Qnund Jakob támogatta, de oldalán volt féltestvére, Harald is. Miután Olaf súlyos vereséget szenvedett, és elesett Stiklistaðirnál 1030-ban, Harald Jaroszláv udvarába, majd Bizáncba (óészaki forrásokban *Mikligarð*) ment.

A BÖLCS ÉS RAVASZ HARALD KIRÁLY ALAKJA AZ IZLANDI FORRÁSOKBAN:

A középkori izlandi forrásoknak nem csak a száma figyelemre méltó, hanem a norvég történelemre való hatása abból a szempontból, hogyan építették fel a királyok képét a történelmi emlékezetben. Sok olyan történetet olvashatunk, amikor egy norvég király egy izlandival kerül szembe. Általános, hogy az izlandit egyenrangúként ábrázolják a királlyal – ezekben az esetekben nem a hierarchiáról van szó, hanem műveltségről, fondorlatosságról. Sok esetben ez a király nem más, mint Keménykezű Harald, aki több alkalommal eszeségével tűnik ki. A *Heimskringla* leírása szerint Harald hatalmas és erőskezű uralkodó volt országában (maðr ríkr ok stjórnsamr innan lands), egy skandináv uralkodó sem volt olyan bölcs vagy olyan jó döntéshozó, mint ő (engi hǫfðindi hafi sá verit á Norðlǫndum, er jafndjúpvitr verit sem Haraldr eða ráðsnjallr). Erősebb és jobb fegyverforgató volt, mint bárki más (Hann var sterkr ok vápnfœrr betr en hverr maðr annarra). Bőkezű és kegyes volt az izlandiakkal: a bátyjának

³² *Heimskringla* I. 2002. 171–172.

³³ Az Olaf által küldött misszionáriusról az *Íslendingabók*on kívül a *Njáls sagában* olvashatunk. BENEDIKTSSON 1984. 14. *Brennu-Njáls saga* 2017. 216.

³⁴ A csatáról szóló források külön szólnak a három skandináv királyról: egyik oldalon a norvég Olaf Tryggvason hajóhada állt, míg a másikon Villásszakállú Sven dán király, Olaf Eriksson svéd király és Erik Hákonarson, Lade jarlja. A csata következménye, hogy a dánok befolyást szereztek Norvégiában, ahol ez eddignél erősebben indult meg a keresztény térítés. BAGGE 2014. 28, SIGURÐSSON 2011. 67.

³⁵ BAGGE 2014. 32; KRAG 2003. 192, 194.

szentelt templomhoz faanyagot és harangot küldetett, és minden izlandit megajándékozott, aki udvarába látogatott.³⁶ Tartalmában hasonló, de árnyaltabb, finomabb képet kapunk róla a *Morkinskinna*t olvasva: a már felsorolt tulajdonságokon kívül gyógyító képessége is előkerül, ugyanakkor hirtelen haragú, és türelmetlen volt.³⁷

A királyságak tehát általában kedvező képet mutatnak az uralkodókról. Ezzel szemben az *Egils saga Skallagrímssonar* lenyomata az izlandiak és a norvég királyok ellentétének. A saga szerint Széphajú Harald kemény uralma miatt hagyta el sok norvég az országot, új hazát keresve. Ez a vitatható állítás gyakorlatilag eredetmondává nőtte ki magát. A sagában feltűnik Vérescsatabárdos Erik is. Ellenfele Egill, aki nem csak kiváló harcos, de költő is. Egillt a király halállal fenyegette, de ő végül egy olyan nagyszerű költeményt írt, amellyel megváltotta szabadságát.³⁸ Habár vannak olyan vélemények, hogy az *Egils saga* szerzője Snorri Sturluson,³⁹ ennek bizonyítása nehézségekbe ütközik. Az viszont valószínű, hogy a közönsége más lehetett ezeknek a műveknek: a királyságak inkább a királyi és főúri udvarokban, míg az *Egils saga* izlandiak körében hangozhatott el.⁴⁰

Több királysága is rendelkezésre áll forrásként, de jelen elemzéshez a két legjelentősebbet, a *Heimskringlát* és a *Morkinskinna*t fogom használni, amelyek tartalmi hasonlóságot mutatnak (például, hogy mindkettőben szerepel Harald bizánci szolgálata), ugyanakkor a *Morkinskinna* bővebben ír Haraldról és a hozzá köthető történetekről. A Stiklistaðir mellett elszenvedett vereség után Harald sebesülten menekült el a svédek földjén keresztül Kijevbe. Bölcs Jarosláv udvarában a nagyfejedelem sergének parancsnoka lett.⁴¹ Ez a lehetőség hihető, hiszen Harald harcedzett, királyi családból származó férfi volt, ám azt is figyelembe kell venni, hogy ekkor még csak 15 év körüli lehetett.⁴² A kijevi udvarban való tartózkodásról sok információt nem tudunk meg – Harald sokat utazott a Baltikumban, mielőtt Bizáncba indult. Vitás kérdés, hogy hány év telt el Jarosláv szolgálatában – Gustav Storm szerint 1031-1034-ig, míg Adolf Stender Petersen 1031–1033 közé teszi ezt az időszakot.⁴³ Harald kijevi tartózkodásának leírása az izlandi forrásokban egy fontos funkcióval bír: egy későbbi uralkodó idegen földön ilyen fontos pozícióba került, megalapozva ezzel későbbi hírnevét.

A Bizáncban eltöltött éveket tényként kezelhetjük, ám Harald tetteinek valóságtartalma vitatható. Harald érkezésekor Bizáncban Zóé császárné (1028–1050) és fogadott fia, V. Kalaphatész Mihály (1041–1042) császár uralkodott.⁴⁴ A norvég és harcosai csatlakoztak a már udvarban szolgáló varégekhoz, és Harald, minden különösebb indoklás nélkül hamarosan az alakulat vezetője lett.⁴⁵ Nyilván itt is számításba vehető, hogy előkelő származása és harci tapasztalata állt a háttérben. Bizánci források, mint például Kekaumenos *Strategiconja* Araltes néven hivatkozik rá, rangja pedig

³⁶ *Heimskringla* III. 2002. 118–119.

³⁷ JAKOBSSON 2000. 75; MORKINSKINNA I. 2011. 204–206.

³⁸ *Egils saga* 2015, 156-161.

³⁹ Ezzel a témával kapcsolatban lásd TULINIUS 2014.

⁴⁰ JAKOBSSON 2016. 187.

⁴¹ *Heimskringla* III. 2002, 68, 70, *Morkinskinna* I. 2011. 83, 85.

⁴² BLÖNDAL 1978. 54.

⁴³ JACKSON 2019. 157.

⁴⁴ Tatjana Jackson az óészaki források zavarosságára hívja fel a figyelmet – szerinte IV. (Paphlagoniai) Mihály (1034–1041) császár uralkodott, mikor Harald Bizáncba érkezett. JACKSON 2019. 161.

⁴⁵ *Heimskringla* III. 2002. 71; *Morkinskinna* I. 2011. 88.

spatharokandidatos volt, amely nem olyan magas, mint azt az izlandi források sugallják. Ráadásul csapatai alá voltak rendelve a görög hadvezetésnek.⁴⁶ Az óészaki források tehát jóval elfogultabbak Harald külföldi karrierjével kapcsolatban. Ugyanakkor a *Morkinskinna* leírása szerint Harald Norðbriktnek nevezte magát, hogy eltitkolja előkelő származását – egyúttal hangsúlyozza szerénység.⁴⁷

Harald varégek közti pályafutása hadi vállalkozások egymást követő sorozata Bizánc ellenségeivel szemben, amelynek mellékszála egy görög hadvezérrel, Gyrgirrel⁴⁸ való vetélkedése. Harald emberei egy alkalommal előbb vertek tábor, mint a görögök, egy kedvező fekvésű helyen. Gyrgir vitába szállt a norvéggal, hogy őket illeti meg a jobb terület, de Harald ezt nem fogadta el. Úgy gondolta, hogy a varégek nem felelnek senkinek, csak a császárnak és a császárnénak. Hogy ki verhet tábort elsőnek, azt végül sorshúzással döntötték el – a nyertes Harald és a varégek lettek.⁴⁹ Látható, hogy a szerencse Harald oldalán állt, de nem csak ebben múlta felül a görögöt. A *Hemiskringla* leírása szerint vitáikban mindig neki volt igaza, és a csatákban is mindig győzedelmes volt, a görög pedig veszített. A helyzet odáig „fajult”, hogy Gyrgir emberei szívesebben harcoltak volna Harald vezetésével.⁵⁰ A *Morkinskinna* is beszámol erről az eseményről. Érdekes azonban, hogy ez a krónika árnyaltabban mutatja viszonyukat. Ahogy látni fogjuk, további hadi vállalkozásaik azért lesznek sikeresek, mert Harald különböző trükköket vet be. Terveit azonban mindig véleményezi Gyrgir is. A forrás tehát finoman céloz arra, hogy Harald nem fővezérként volt jelen a hadjáratban.

Harald elsősorban helyi kalózek ellen harcolt, de később Észak-Afrikában, a szaracénok földjén (*Serkland*) folytatta hadi vállalkozásait – természetesen győzelmet győzelemre halmozott. Sem a *Heimskringla*, sem a *Morkinskinna* nem törekszik ezen helyszínek pontos megnevezésére, csak első, második, harmadik városnak nevezi őket. Ez a gyakorlat erősen kétségessé teszi a források ezen szakaszainak hitelességét, amelyet tovább tetéz, hogy a történetek bizonyos formában más forrásokból is ismertek.

Harald összesen négy várost hódított meg embereivel.⁵¹ Ezek a történetek a többet ésszel, mint erővel elvet tükrözik: Harald ugyanis sokszor trükkel vette be a várakat. Trükkök az izlandi sagákban is fellelhetőek, és bizonyos helyzetekben Harald szerepeltetése is előfordul. A *Króka-Refs saga* elemzése során kialakult az a konszenzus, hogy a történetet más sagákból rakták össze, mivel bizonyos események kísérteties hasonlóságot mutatnak. Jómagam arra a konklúzióra jutottam, hogy a saga ismeretlen szerzője kiválóan ismerte a saga-irodalmat, történetét pedig a tragikus sorsú, kitasztásban élő hősök mintájára alkotta meg, ám ellenkező kimenetellel.⁵² A saga hőse, a ravasz Refr (akinek neve rókát jelent), ugyanis sok viszontagság kivédése után békében hal meg, amely nem jellemző a saga-irodalom klasszikusaira. Refr ellenfele Keménykezű Harald király lesz – ő az egyetlen, aki rá tud jönni arra, hogyan is működik Refr fából készült vára, amelyet

⁴⁶ JAKOBSSON 2016. 174; KATONA 2017. 213.

⁴⁷ *Morkinskinna* I. 2011. 88.

⁴⁸ Gyrgir valójában Georgiosz Maniakész bizánci hadvezér, aki a 11. század első felében több katonai sikert ért el keleten és nyugaton egyaránt. Ezek közé tartozik például Szicília visszaszerzése az araboktól. 1042-ben IX. Kónsztantinosz (1042-1055) leváltotta fővezéri pozíciójából. Maniakész fellázadt a császár ellen, de 1043-ben elesett egy ütközetben. Makai 2005. 68.

⁴⁹ *Heimskringla* III. 2002. 73. *Morkinskinna* I. 2011. 91–92.

⁵⁰ *Heimskringla* III. 2002. 74.

⁵¹ A *Morkinskinnában* csak három város elfoglalása szerepel, míg a *Heimskringlában* négy.

⁵² A témáról bővebben: GYÖNKI 2017.

haragosai hiába próbálnak felgyújtani. A falakból ugyanis egy csőrendszeren víz ömlik a tűzre, és az elalszik. Harald azonban tudja a megoldást, amint a felsült támadók egyike elmeséli neki a csodálatos szerkezetet – a falakba csöveken keresztül jut a víz egy közeli gleccserből.⁵³

Harald szerepeltetése a sagában kronológiai szempontból is érdekes. A történet szerint Refr Hákon Adalsteinföstri idején született (934–961), de később már Harald (1046–1066) uralkodott – Refr tehát ekkorra már öreg ember kellett volna, hogy legyen. Ez az időbeli zavar már Þormóðr Torfasonnak (1636–1719)⁵⁴ is feltűnt, aki a GKS 1006 fol. kéziratban, széljegyzet formájában megemlítette.⁵⁵ A sagairó célja valószínűleg az volt, hogy a legendás királyt szerepeltesse, hasonlóképpen a korábbi sagákhoz és a *Morkinskinna* történeteire, ahol egy egyszerű izlandi és a norvég király szellemi összecsapását láthattuk.

A *Króka-Refs saga* bizonyos eseményei könnyen felismerhetők más izlandi nemzetségi sagákban – kétségtelen, hogy a történet önállósága ebből a szempontból megkérdőjelezhető. Azonban nem csak ennek a saganak az írója használt fel olyan elemeket, amelyeket másnál olvasott: a királyságak Harald esetében ugyanígy jártak el, amikor az Afrikában trükkel bevett várakról ejtenek szót. Ahogy arra már utaltam, ismerős motívumokat fedezhetünk fel más forrásokból is.

Az első város esetében Harald olyan madarakat fogatott, amelyek ott fészkeltek. A lábukhoz faforgácsot erősítettek, amelyet viasszal és kénnel itattak át. Ezeket meggyújtva elengedték a madarakat, amelyek visszatértek fészkeikbe, és meggyújtották a házak szalmatetőit.⁵⁶ Hasonló taktikát alkalmaz Olga (945–962), a drevljánok által meggyilkolt Igor kijevi fejedelem özvegye, aki ilyen módon égette fel Iszkorosztyeny városát, hogy bosszút álljon férje haláláért.⁵⁷ Saxo Grammaticus *Gesta Danorum* című művében Hadding (vagy Hadingus), egy legendás dán király összegyűjti a madarakat Dünaburg ostrománál, a lábukra égő gombákat kötnek, és így engedik el őket. A városban hamarosan kitör a pánik, és az oltásban részt vevő lakók már nem tudják megvédeni magukat az ostromlóktól.⁵⁸ Ebből a történetből tanulva Hadding fia, I. Frotho király összefogatja a madarakat egy ostrom után, nehogy ellene lehessen fordítani.⁵⁹ Ugyancsak Saxo írja, hogy Fridleif király fecskék lábára köt égő papírokat, és így foglalja el Dublint.⁶⁰

A második történet Harald taktikai érzékét dicséri: embereivel földalatti alagutat ás egy város alá, majd egy teremben jutnak ki, és elfoglalják a várat.⁶¹ Hasonló történet fordul elő Liviusnál, amikor Veii elfoglalásáról ír.⁶² Sigfús Blöndal úgy gondolta, hogy ez a történet igaz lehet,

⁵³ *Króka-Refs saga*. 141, 144–145.

⁵⁴ Izlandi történész, nevét latinosan Thormodus Torfæusként használta. Dániában tanult, több izlandi történelmi művet is lefordított dánra. Többek között szerzője a *Historia Rerum Norvegicarum*nak.

⁵⁵ 1600–1700 között keletkezett, papírra írt kézirat. A *Króka-Refs saga* a 207r-226r oldalakon található. A széljegyzetre Zuzana Stankovitsova hívta fel a figyelmemet.

⁵⁶ *Heimskringla* III. 2002. 76–77; *Morkinskinna* I. 2011. 100–101.

⁵⁷ JACKSON 2019. 168–169; FERINCZ 2015. 59.

⁵⁸ SAXO GRAMMATICUS 2015. 50. Dünaburg a mai Daugavpils városa Lettországban.

⁵⁹ SAXO GRAMMATICUS 2015. 84.

⁶⁰ SAXO GRAMMATICUS 2015. 248, 250.

⁶¹ *Heimskringla* III. 2002. 77–78; *Morkinskinna* I. 2011. 97.

⁶² M. Furius Camillus alkalmazta az alagút ásás technikáját, ám a hitelesség megkérdőjelezhető, mivel Veii vára egy hegyen állt. LIVIUS 1982. 410.

mivel a taktika ismert más forrásból is.⁶³ Véleményem szerint egyik történet sem igazolhatóbb a másiknál, és azt sem egyszerű kikövetkeztetni, honnan erednek pontosan ezek a történetek, hiszen Harald megfordult Kijevben és Itáliában is.⁶⁴

Harmadik alkalommal az ostrom túl nehéznek bizonyult, ezért Harald türelemre intette embereit. A városlakók először a gyávának tűnő ostromlókat gúnyolták, majd annyira elbázták magukat, hogy a kapukat is nyitva hagyták. A varégek egyik nap látszólag fegyvertelenül vonultak ki, mintha játszanának, majd egy óvatlan pillanatban támadást indítottak. Annak ellenére, hogy a varégek nem vittek magukkal pajzsot, nehogy feltűnők legyenek, győzedelmeskedni tudtak.⁶⁵

Harald a negyedik esetben kijátszotta az ostromlott város lakóit. Elterjesztette, hogy halálos beteg, és végül halálhírért keltették. A varégek ezután megkérték a város előljáróit, hogy vezérüket a falakon belül található templomban helyezhessék végső nyugalomra – ezért pénzt is kínáltak. Az engedélyt megkapták, és egy üres koporsót cipelve átlépték a város kapuját. A falakon belül fegyvert rántottak, és a segítségükre siető Haralddal és társaikkal együtt elfoglalták a várat.⁶⁶ Hasonló történetek ebben az esetben is ismertek: a fent említett I. Frotho így foglalta el Palteskja⁶⁷ és London városait.⁶⁸ A taktika párhuzamba állítható a trójai faló taktikájával is.⁶⁹

A *Heimskringla* leírása szerint Harald, miután vitatható szerepet vállalt a császár elleni összeesküvésben, fogságából kiszabadulva embereivel hajókon hagyta el Bizáncot, amely azonban nem volt olyan egyszerű.⁷⁰ A szorosban ugyanis egy láncot vezettek keresztbe. Harald utasította embereit, hogy a lánchoz érve a hajó tatján gyülekezzenek, így az elől megemelkedett. Mikor már ráúsztattak a láncre, a katonáknak előre kellett rohanniuk, hogy a hajó hátulja emelkedjen meg, így sikerült kijutni az öbölből. Ismét egy kiváló ötlet, de nem szabad elfelejteni, hogy Harald katonai parancsnok volt, így tisztában kellett lennie a lánc létezésével. Egyáltalán nem biztos, hogy ott helyben kellett rögtönöznie a megoldást. Újra egy olyan történetet olvashatunk, amelynek célja, hogy Harald találékonyságát hangsúlyozza, de valóságtartalma megkérdőjelezhető.

Harald a bizánci szolgálat után visszatért Jaroszláv udvarába, egyrészt, hogy a neki folyamatosan küldött vagyonát felvegye, másrészt, hogy feleségül vegye az uralkodó lányát, Ellisifet (Jelizaveta). Vitatható, hogy Harald már a Bizáncba való utazás előtt megkérte volna lányt. Ellisif akkor még kislány lehetett, Haraldnak pedig akkor még se vagyona, se komoly esélye nem volt arra nézve, hogy elfoglalja a norvég trónt. Pár évvel később azonban a házasság már megkötött. A házasságból Snorri Sturluson szerint két leány, Ingigerd és Maria születtek. Haraldnak egy másik házassága is ismert, 1048-ban feleségül vette Þóra Þorbergsdóttirt, akitől két fia született, III. (Csendes) Olaf, és II. Magnus, akik egy ideig közösen kormányozták Norvégiát. Ellisif túlélte Haraldot, és mivel nem váltak el, a házasság Þórával megkérdőjelezhető. Azonban

⁶³ BLÖNDAL 1978, 73.

⁶⁴ Lásd még: DE VRIES 1931.

⁶⁵ *Heimskringla* III. 2002. 78–80.

⁶⁶ *Heimskringla* III. 2002. 80–81; Morkinskinna I. 2011. 104–105.

⁶⁷ Polotsk (vagy Polock, Polack) városa a mai Fehéroroszországban található.

⁶⁸ SAXO GRAMMATICUS 2015. 82, 84.

⁶⁹ FINLEY 2015. 86.

⁷⁰ Harald fogságból féltestvére, Olaf közbenjárásával szabadult meg, aki megjelent számára. A görög császárt pedig sajátkezüleg vakította meg. *Heimskringla* III. 2002. 85–86, 87.

az sem tekinthető szokatlannak, hogy egy uralkodót házasságán kívüli, ágyastól származó férfi utód kövesse a trónon – ebben az esetben is valószínűleg erről van szó. Az izlandi kötődés miatt azonban azon sem kell csodálkozni, hogy a királyságak mindkét kapcsolatot házasságnak tartják. Végül is Þóráttól származtak Norvégia későbbi uralkodói.⁷¹

Harald 1045-ben tért vissza Norvégiába. Ekkor a trónon még mindig Olaf Haraldsson fia, Magnus ült. Az első években megosztották a hatalmat, amely végül Harald kezébe került Magnus 1047-es halála után. Uralkodásának részleteit jelen tanulmány nem fogja feltárni, de néhány fontos eseményt említünk meg annak érdekében, hogy kiderülhessen, miért szolgált rá a „keménykezü” jelzőre. Harald megerősítette és kiterjesztette hatalmát Norvégiában Trøndelagra és Auslandetre. Belső politikai ellenfeleivel leszámolt; közéjük tartozott Einarr Þambarskelfir, Husaby jarlja is. Külpolitikájának meghatározó eseményei a II. Svend Estridsson (1047–1076) elleni harc. Ugyan Harald katonai fölényben volt, de nem tudta hatalma alá vonni a dán királyságot. A két uralkodó végül kölcsönösen elismerte egymást. Harald ezután Angliában akart befolyást szerezni, ám végül 1066-ban elesett Stamford Brindge-nél.⁷²

Az izlandi házasság is indokolhatja, hogy Harald sok-sok saga szereplője lett az fent említetteken kívül is, és a már sokat emlegetett, izlandiakkal való találkozásokból is több történet született. Például a *Morkinskinnában* maradt fenn az *Auðunar þáttur vestfirzka* (Auðunn és a jegesmedvebocs története),⁷³ amely Harald és II. Svend dán király ellenségeskedésének idején játszódik. Egy izlandi férfi, Auðunn egy jegesmedvebocsot vásárol Grönlandon, amelyet a dán királynak akar ajándékozni. Szándékát Haralddal is közli, aki nek sem eladni, sem odaajándékozni nem akarja. A norvég király útjára engedi, de kéri, térjen vissza, hogy megtudja, mit kapott Auðunn a medvéért cserébe. Később Auðunn visszatér a norvég királyi udvarba, beszámol Svend nagyvonalúságáról, és a tőle kapott gyűrűt Haraldnak adja, mert az nem vette el tőle a medvét erőszakkal. Harald kegyes döntésével pozitív szereplőként jelenik meg.

KONKLÚZIÓ:

A norvég királyok alakjainak megformálása bizonyos toposzok felhasználásával történt, és ez alól Harald sem kivétel. Élettörténetének első fele, amely a vándorlás, vagyonszerzés, hadi kalandokba való bocsátkozás időszaka, az izlandi nemzetségi sagákban is fellelhető történeti fordulat, amely gyakran bűnelkövetők esetében jelenik meg. A középkori Izland legsúlyosabb büntetése a kitasztás, amelynek enyhébb változata három évre szólt. Akit ez az enyhébb büntetés sújtott, annak el kellett hagynia a szigetet. A három évre kitasztottak esetében megfigyelhető, hogy a büntetés valójában egy új lehetőséget hordozott magában: az illető útra kelt, és akár egy király vagy nemes kíséretéhez csatlakozva hírnevet szerezhett magának, kereskedőként próbált szerencsét, vagy új területeket fedezett fel. Éppen ezért a sagák egyik kedvelt történeti fordulata, hogy egy szereplő Bizáncba utazik, és ott a császár szolgálatába áll. Maga a büntetés formája egyébként Norvégiában is érvényben volt, de Haraldot persze nem büntény

⁷¹ *Morkinskinna* I. 2011. 206.

⁷² SIGURÐSSON 2011. 69.

⁷³ Auðunn és a jegesmedvebocs története (2018). 126–135.

miatt számúzték. Azonban hazáját el kellett hagynia, hogy életben maradjon. Külföldön kellett megalapoznia vagyónát, hírnevét – ez hasonlóságot mutat sok izlandi életével. Brémai Ádám fogalmazása szerint a kítaszításba Harald önként vonult,⁷⁴ amely helyzetből maga tért vissza Norvégiába. Az izlandi történetekben Izland a centrum, az a pont, ahová egy saga hőse visszatérhet, míg kint, egy idegen országban mindenféle veszéllyel kell szembe néznie, és ezeket legyőzve szerez hírnevet.⁷⁵ Harald számára ez a centrum Norvégia, kalandjai során pedig idegen országokban szolgál és harcol. Vagyont és neves családból való feleséget szerez, majd rövid, megosztott uralkodás után Norvégia királya lesz.

A Haraldról fennmaradt történetek valós eseményeken alapulnak, de ezek közül soknak az eredetisége megkérdőjelezhető, áttemelésnek, átdolgozásnak tűnik. A történetek hitelességét alátámasztani látszik, hogy Harald mellett szkaldok is jelen voltak bizánci szolgálata során, és feljegyezheték tetteit.⁷⁶ Azonban felmerül, hogy Harald saját reputációját építette a történetírók segítségével. Ezzel magyarázható a bizánci szolgálat részletes leírása, amelyben Harald hősies viselkedéséhez és ravaszságához kétség sem férhet. Ez a kép maradt fenn a királyságokban, és szivárgott át a nemzeti sagákba is. A kép érdekes árnyalása a szellemi ellenfél, egy találatkony izlandi, aki felülkerekedhet a királyon. Az erős király portréjának ez lett a másik aspektusa, amely az izlandiakhoz köthető viszonyának köszönhető, amely *Heimskringla* idealizáló leírása szerint a következő volt: „Hann var ok inn mesti vinir hegat til allra landsmanna.” Ő [Harald] legjobb barátja volt az minden embernek az országban [t.i. Izlandon].⁷⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM:

ANDERSSON, THEODORE M. (1985): 'Kings' Sagas (Konungasögur)'. In Clover, Carol J. – Lindow, John: *Old Norse-Icelandic Literature. A Critical Guide*. Islandica XLV. Ithaca – London.

ANDERSSON, THEODORE M. (1994): The Politics of Snorri Sturluson. *Journal of English and Germanic Philology* vol. 93. no. 1. 55–77.

ANDERSSON, THEODORE M. (2016): *The Sagas of Norwegian Kings (1130–1265)*. Ithaca, New York, Cornell University Library.

Auðun és a jegesmedvebocs története. In Bernáth István (ford.) (2018): *Vörös Eirík története*. Budapest, Corvina. 126–135.

BAGGE, SVERRE (2014): *Cross and Scepter – The Rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.

BENEDIKTSSON, HREINN (1972): *The First Grammatical Treatise*. Reykjavík, Institute of Nordic Linguistics.

⁷⁴ BREMENSIS 1876. 103.

⁷⁵ Például a *Grettis saga Ásmundarsonar* főhőse, Grettir, aki harcos természetével nem illeszkedik be a jobbára földműves munkával foglalkozó izlandiak közé. Azonban mikor Norvégiába utazik, harcolnia kell berzerkerek, vagy természetfeletti lények ellen. Később Izlandon került szembe a halálból visszatért Glámrral. Lásd: JÓNNSON 1934. 64–70, 119–121, 136.

⁷⁶ Halldór Snorrason mellett Úlfr Óspaksson nevét is megőrkítették, illetve azt is, hogy a későbbiekben sok történetet adtak elő Haraldnak és fiainak a király tetteiről. *Heimskringla* III. 2002, 119.

⁷⁷ *Heimskringla* III. 2002. 119.

BENEDIKTSSON, JAKOB (ed.) (1984): *Íslendingabók, Landnámabók*. Reykjavík, Hið Íslenska Fornritafélag.

BLÖNDAL, SIGFÚS (1978): *The Varangians of Byzantium – An aspect of Byzantine Military History*. Cambridge University Press, Cambridge.

BREMENSIS, ADAMUS (1876): *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover.

Brennu-Njáls saga. Budapest, 2017, Corvina.

DE VRIES, JAN (1931): Normanisches Lehngut in den isländischen Königssagas. *Arkiv för Nordisk Filologi* vol. 47. 3. 51–79.

DRISCOLL, MATTHEW JAMES (szerk.) (2008): *Ágrip af Nóregskonungasögum*. Viking Society for Northern Research, University College London.

Egils saga. Budapest, 2015, Corvina.

FERINCZ ISTVÁN (ford.) (2015): *Régmúlt idők elbeszélése – A Kijevi Rusz első krónikája*. Balassi Kiadó, Budapest.

FINLAY, ALISON (2004): *Fagrskinna, a Catalogue of the Kings of Norway – A translation with Introduction and Notes*. Leiden – Boston, Brill.

FINLAY, ALISON (2015): History and Fiction in the Kings' Sagas: The Case of Haraldr Harðráði. *Saga Book* vol. 34. 77–102.

JÓNSSON, FINNUR (szerk.) (1902-1903): *Fagrskinna – Nóregs Konunga Tal*. København, S. L. Møllers Bogtrykkeri.

GHOSH, SHAMI (2011): *Kings' Sagas and Norwegian History – Problems and Perspectives*. Leiden – Boston, Brill.

GYÖNKI, VIKTÓRIA (2017): *The Representation of Outlaws in Post-Classical Icelandic Sagas*. MA thesis. Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/58188/MA-thesis-final.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

GYÖNKI VIKTÓRIA (2018): A politikus Snorri Sturluson. Az izlandiak és a norvég királyok viszonya a középkorban. *Aetas* 33. évf. 1. sz. 5–15.

Heimskringla: Aðalbjarnsson, Bjarni (szerk.) (2002): *Heimskringla I-III*. Reykjavík, Hið Íslenska Fornritafélag.

INDREBØ, GUSTAV (1922): *Aagrip*. Edda XVII.

INDREBØ, GUSTAV (1928): *Harald Hadraade i Morkinskinna*. Festskrift til Finnur Jónsson 29. maj 1928. 173–180.

JACKSON, TATJANA N. (2019): *Eastern Europe in Icelandic Sagas*. Amsterdam, Arc Humanities Press.

JAKOBSSON, ÁRMANN (2000): The Individual and the Ideal: The Representation of Royalty in Morkinskinna. *Journal of English and Germanic Philology* vol. 99. no. 1. 71–86.

- JAKOBSSON, SVERRIR (2016): The Early Kings of Norway, the Issue of Agnatic Succession, and the Settlement of Iceland. *Viator – Journal of Medieval and Renaissance Studies* Autumn vol. 47. no. 3. 171–188.
- JÓNNSON, GUÐNI (ed.) (1934): *Grettis saga Ásmundarsonar*. Reykjavík, Híð Íslenska Fornritafélag.
- KATONA CSETE (2017): Varég gárdisták Konstantinápolyban. *Antik Tanulmányok* 61. évf. 2. sz. 209–224.
- KRAG, CLAUS (2003): The Early Unification of Norway. In Helle, Knut (ed.): *The Cambridge History of Scandinavia Vol. 1. Prehistory to 1520*.
- Króka-Refs saga. In Halldórsson, Jóhannes (ed.) (1959): *Kjalnesinga saga*. Reykjavík, Híð Íslenska Fornritafélag.
- LIVIUS, TITUS (1982): *A római nép története a város alapításától I-IV*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- LONG, ANN-MARIE (2017): *Iceland's Relationship with Norway c. 870-c. 1100 – Memory, History and Identity*. Leiden – Boston, Brill.
- MAKAI JÁNOS (2005): A Monomah-korona. Legenda és valóság. *Világtörténet* 27. 1. sz. 65–79.
- Morkinskinna*: Jakobsson, Ármann – Guðjónsson, Þórður Ingi (szerk.) (2011): *Morkinskinna I-II*. Reykjavík, Híð Íslenska Fornritafélag.
- MURER, KONRAD (1867): *Ueber die Ausdrücke: altnordische, altnorwegische & isländische Sprache*. München, Verlag der k. Akademie.
- ÓLASON, VÉSTEINN (1998): *Dialogues with the Viking Age – Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders*. Reykjavík, Heimskringla – Mál Og Menning Academic Division.
- RIMASZOMBATI KÁROLY (szerk.) (1997): *Vikingek az Angolszász Krónikában*. Documenta Historica 31. Szeged, JATE Történész Diákkör.
- SAXO GRAMMATICUS (2015): *Gesta Danorum - The History of the Danes Volume 1-2*. Oxford, Clarendon Press.
- SIGURÐSSON, GÍSLI (2004): *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition*. Milman Parry Collection. Cambridge.
- SIGURÐSSON, JÓN VIÐAR (2011): *Norsk Historie 800-1536 – Frå krigeske bønder til lydige indersåttar*. Oslo, Det Norske Samlaget.
- TULINIUS, TORFI (2014): *The Enigma of Egill*. Ithaca, Cornell University Library.

SCHILLER VERA PHD

schillervera@freemail.hu

ókortörténész, vallástörténész (Semmelweis Egyetem)

A Szuda és az egyiptomi vallás

Souda And The Egyptian Religion

ABSTRACT

The Souda encyclopaedia brought into being around 1000 A.D. is a product of Byzantine humanism. This epoch is proud of its knowledge of classical antiquity, it wants to harmonize it with its own knowledge, and not make it forgotten. It equally wants to look upon the notions of ancient Egyptian religion in a correct way, and give a correct idea of them. In the encyclopaedia three variants of forwarding the Egyptian substance of myths can be detected. The first consists in regarding gods as former monarchs. It enlists the gods under the names of the Greek gods identified with them, and considers them as early monarchs of Egypt. This does not cause any difficulty as also Egyptian tradition is convinced of its first monarchs being creative gods. This in itself is not a new discovery. Earlier World chronicles described the histories of ancient peoples in a similar way; moreover it is exactly the texts of the former that Souda includes in the encyclopaedia. – The second variant mentions Egyptian gods by their own names, and describes them as being of godly character. You cannot feel any aversion in the encyclopaedia, apart sometimes from the euhemistic view, according to which a god was, in reality, an ancient monarch in whose honour a temple was erected after his death. – The third group of knowledge must, however, be a product of the new way of thinking. The editors of Souda preserve the neo-Platonist philosophers of the 5th century by including Damascus' work. These philosophers fight, by means of the saint syncretism, for the preservation of the ancient religion in Egypt. The considerate description of the philosophers defending pagan cults against Christianity allows the emotional atmosphere of the epoch to unfold. The editor/editors of the encyclopaedia does/do not want to keep secret or make disappear the substance of knowledge and the way of thinking of ancient epochs. They want to preserve them and to build them into the substance of present knowledge in a way similar to the one, by which they try to connect, with each other, the traditions of different peoples.